

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра теоретичної та прикладної системотехніки

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

Олександр ГОЛОВКО
2022 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Сучасні методи аналізу комп'ютерних систем

рівень вищої освіти другий (магістерський)

галузь знань 12 «Інформаційні технології»

спеціальність 123 «Комп'ютерна інженерія»

освітня програма Комп'ютерна інженерія

вид дисципліни обов'язкова

факультет комп'ютерних наук

2022 / 2023 навчальний рік

Програму обговорено та рекомендовано до затвердження вченою радою факультету комп'ютерних наук

«28» червня 2022 року, протокол №10

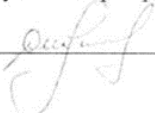
РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

доктор технічних наук, професор, професор кафедри теоретичної та прикладної системотехніки **Шматков Сергій Ігорович;**

кандидат технічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної системотехніки **Стрілець Вікторія Євгенівна**

Програму схвалено на засіданні кафедри теоретичної та прикладної системотехніки
Протокол від «11» червня 2022 року, №12

Завідувач кафедри теоретичної та прикладної системотехніки

 Сергій ШМАТКОВ.

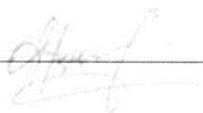
Програму погоджено з гарантом освітньої програми «Комп'ютерна інженерія»

Гарант освітньої програми «Комп'ютерна інженерія»

 Олена ТОЛСТОЛУЗЬКА

Програму погоджено методичною комісією факультету комп'ютерних наук
Протокол від «24» червня 2022 року № 9

Голова методичної комісії факультету комп'ютерних наук

 Анатолій БЕРДНІКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Сучасні методи аналізу комп'ютеризованих систем управління» розроблена відповідно до освітньої програми «Комп'ютерна інженерія» підготовки другого (магістерського) рівня спеціальності 123 Комп'ютерна інженерія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є ознайомлення студентів із сучасними методами системного аналізу комп'ютерних систем управління, а саме: методи нелінійної динаміки, популяційні методи.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Завданням вивчення навчальної дисципліни є вивчення питань, пов'язаних із сучасними методами аналізу комп'ютерних систем із різною архітектурою.

В ході вивчення дисципліни у студента повинні формуватися такі компетентності.

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій у професійній діяльності та/або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або провадження інноваційної діяльності та характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК01. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми за професійним спрямуванням.

ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК)

ФК01 Здатність обґрунтовано обирати та застосовувати фундаментальні знання і моделі, а також технології створення та використання прикладного і спеціалізованого програмного забезпечення для розв'язування складних професійних задач і проблем комп'ютерної інженерії.

ФК03. Здатність до дослідження, системного аналізу та забезпечення безперервності бізнес/операційних процесів, концепцій, теорій, принципів і методів нових технологій, включаючи технології розумних, мобільних, зелених і безпечних обчислень.

ФК11. Здатність аргументувати вибір методів розв'язування складних спеціалізованих задач і проблем, критично оцінювати отримані результати, обґрунтовувати та захищати прийняті рішення.

1.3. Кількість кредитів 4

1.4. Загальна кількість годин 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки	
1-й	
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
32 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	

32 год.	год.
Самостійна робота	
56 год.	120 год.
Індивідуальні завдання	
- год.	

1.6. Заплановані результати навчання

знати:

- наукові і математичні положення, що лежать в основі функціонування комп'ютерних засобів, систем та мереж;
- вплив технічних рішень в суспільному, економічному, соціальному і екологічному контексті;
- методи навчання штучних нейронних мереж;
- загальні відомості нелінійної динаміки;
- методи пошукової оптимізації.

вміти:

-
- розробляти моделі нелінійної динаміки та аналізувати а їх допомогою різні явища нелінійної динаміки;
- проводити аналіз та оцінку якості отриманого рішення.

В результаті вивчення дисципліни у студента повинні формуватися такі *програмні результати навчання (ПРН)*.

ПРН01. Знати і розуміти сучасні методи наукових досліджень, організації та планування експерименту, збирання даних та моделювання в комп'ютерних системах.

ПРН02. Знати і розуміти наукові і математичні положення, що лежать в основі функціонування програмних і програмно-технічних комп'ютерних засобів, систем та мереж, Інтернету речей, систем для оброблення великих даних.

ПРН09. Вміти застосовувати знання для аналізу інженерних продуктів, процесів і систем за встановленими критеріями, ідентифікації, формулювання і розв'язування науково-технічних задач комп'ютерної інженерії, використовуючи методи, що є найбільш придатними для досягнення поставлених цілей.

ПРН15. Мати навички планування та виконання експериментальних і теоретичних досліджень та випробувань, вибору для цього придатних методи та інструменти, здійснювання статистичної обробки даних, оцінки адекватності отриманих результатів.

ПРН17. Застосовувати, інтегрувати, розробляти, впроваджувати та удосконалювати сучасні інформаційні технології, науково-технічні методи і моделі, фізичні та математичні фундаментальні знання в галузі комп'ютерної інженерії.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Популяційні алгоритми.

Тема 1. Еволюційні алгоритми.

Біологічні передумови і загальна схема еволюційних алгоритмів. Кодування особин. Генетичні оператори. Типові генетичні алгоритми.

Тема 2. Оптимізація роєм частинок.

Канонічний алгоритм рою частинок і його модифікації. Топологія сусідства частинок. Алгоритми із динамічною топологією сусідства частинок.

Тема 3. Мурашина оптимізація.

Біонічні передумови. Алгоритм безперервної оптимізації колонією мурашок. Приклад застосування алгоритму.

Тема 4. Штучні імунні системи.

Біологічні основи. Оптимізація з допомогою моделі імунної мережі. Алгоритми на основі штучної мікроімунної системи.

Тема 5. Бактеріальна оптимізація.

Біологічні передумови. Канонічний алгоритм бактеріальної оптимізації. Кооперативна бактеріальна оптимізація. Алгоритм, який використовує ефект роїння бактерій.

Тема 6. Алгоритм, натхненний роєм світлячків.

Біологічні основи. Схема алгоритму. Ефективність алгоритму.

Розділ 2. Нелінійна динаміка в задачах оптимізації.

Тема 1. Поняття та властивості динамічних систем.

Класифікація динамічних систем. Основні задачі теорії динамічних систем. Консервативні і дисипативні системи. Самоорганізація відкритих систем. Основні положення синергетики.

Тема 2. Стійкість динамічних систем.

Структурна стійкість динамічних систем. Умова стійкості за Ляпуновим. Поняття тривалості розв'язку. Застосування функцій Ляпунова до дослідження тривалості розв'язків динамічних систем.

Тема 3. Біфуркації динамічних систем.

Визначення біфуркації динамічних систем. Види біфуркації. Біфуркації як головний фактор виникнення структур з просторово-часовою організацією. Біфуркація граничного циклу.

Тема 4. Хаос і атрактори в динамічних системах.

Хаос, турбулентність і дивні атрактори в динамічних системах. Перехід до хаосу через біфуркації. Хаотична динаміка дивного атрактору. Атрактор Лоренца.

Тема 5. Фрактали.

Фрактал як протилежність хаосу. Класичні фрактали. Множини та відображення. Системи ітерованих функцій. Розмірність.

Тема 6. Теорія катастроф.

Математичні моделі катастроф динамічних систем. Жорстка втрата стійкості та катастрофи динамічних систем. Елементарні катастрофи. Ознаки наявності в системі катастроф.

Тема 7. Динамічний хаос.

Хаос і біфуркація. Динаміка відкритих систем. Теорія самоорганізації динамічних систем.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	Денна форма				
	Усього	у тому числі			
л		п	лаб	інд	с.р.
Розділ 1. Популяційні алгоритми					
Тема 1. Еволюційні алгоритми.	10	2	2		6
Тема 2. Оптимізація роєм частинок.	8	2	2		4
Тема 3. Мурашина оптимізація.	8	2	2		4
Тема 4. Штучні імунні системи.	8	2	2		4
Тема 5. Бактеріальна оптимізація.	8	2	2		4
Тема 6. Алгоритм, натхненний роєм світлячків.	8	2	2		4
Разом за розділом 1	50	12	12		26
Розділ 2. Нелінійна динаміка в задачах оптимізації					
Тема 1. Поняття та властивості динамічних систем.	9	2	2		5
Тема 2. Стійкість динамічних систем.	12	4	4		4

Тема 3. Біфуркації динамічних систем.	12	4	4		4
Тема 4. Хаос і аттрактори в динамічних системах.	9	2	2		5
Тема 5. Фрактали.	12	4	4		4
Тема 6. Теорія катастроф.	8	2	2		4
Тема 7. Динамічний хаос.	8	2	2		4
Разом за розділом 2	70	20	20		30
Усього годин	120	32	32		56

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Розділ 1. Популяційні алгоритми		
1	Розв'язання задач оптимізації за допомогою популяційних алгоритмів	4
2	Розв'язання задач оптимізації за допомогою мурашиних алгоритмів	4
3	Розв'язання задач оптимізації за допомогою алгоритму диференціальної еволюції	4
Розділ 2. Нелінійна динаміка в задачах оптимізації		
4	Обчислення структурної стійкості й біфуркації динамічних систем	4
5	Аналіз хаотичних властивостей нелінійних систем за допомогою біфуркаційних діаграм.	4
6	Аналіз хаотичних властивостей нелінійних систем за допомогою павутинних діаграм.	4
7	Моделювання класичних фракталів.	4
8	Комп'ютерне моделювання найпростіших моделей динаміки популяцій.	4
	Разом	32

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Розглянути використання популяційних алгоритмів в задачах оптимізації.	6
2	Ознайомитися з алгоритмом методу рою частинок для розв'язання задач стохастичної оптимізації	4
3	Ознайомитися з мурашиним алгоритмом для розв'язання задач пошуку маршрутів на графах.	4
4	Ознайомитися з алгоритмами на основі штучної мікроімунної системи та з напрямками їх використання.	4
5	Розглянути алгоритм, який використовує ефект роїння бактерій, для розв'язання задач оптимізації.	4
6	Розглянути алгоритм, натхненний роєм світлячків, для розв'язання задач оптимізації.	4
7	Розглянути складання моделей типових динамічних систем. Навчитися визначати консервативні і дисипативні системи.	4
8	Ознайомитися з структурною стійкістю й біфуркаціями динамічних систем. Розглянути задачу про орбітальну стійкість супутника землі.	5
9	Ознайомитися із числовим аналізом процесу переходу до хаосу через біфуркації та хаотичної динаміки дивного атрактору.	4

10	Розглянути характеристики хаосу, турбулентності і дивних атракторів в динамічних системах.	4
11	Комп'ютерне моделювання фракталів різних структур.	5
12	Комп'ютерне моделювання втрати стійкості динамічною системою. Виявлення ознак наявності в системі катастроф.	4
13	Ознайомитися з поняттям та властивостями самоорганізації динамічних систем.	4
	Разом	56

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання є контрольною роботою, яка полягає у складанні реферату за темами, які наведені у таблиці.

Теми рефератів	
1	Основні положення теорії стійкості
2	Консервативні та дисипативні системи
3	Теорія біфуркації
4	Теорія катастроф
5	Динамічний хаос
6	Теорія фракталів
7	Задачі пошукової оптимізації
8	Загальна схема еволюційних алгоритмів
9	Алгоритм рою частинок
10	Штучні імунні системи
11	Бактеріальна оптимізація
12	Оптимізація бджолиним роєм
13	Бур'янові алгоритми
14	Електромагнітний пошук

7. Методи контролю

Контроль засвоєння навчального матеріалу здійснюється шляхом:

- поточного контролю під час проведення лекцій та практичних занять;
- проведення контрольних робіт за розділами курсу;
- проведення письмового підсумкового контролю знань (екзамен).

При дистанційному навчанні лекції проводяться із використанням сервісу відео-конференцій Google Meet, видача практичних завдань та контроль їх виконання здійснюється за допомогою сервісу дистанційного навчання Google Classroom. За темами лекцій студенти складають реферат. Підсумковий контроль у вигляді екзамену проводиться шляхом виконання письмового завдання та он-лайн опитування (сервіси відео-конференцій Google Meet, Google Classroom).

Студенти, які не виконали всі види робіт, що включені до навчального плану, до заліку або екзамену не допускаються.

8. Схема нарахування балів

Підсумковий контроль в формі екзамену

Поточне оцінювання та самостійна робота						Контрольні роботи, передбачені навчальним планом	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1			Розділ 2						
T1, 2	T3, 4, 5	T6, 7	T 1, 2	T 3,4	T 5, 6	1	60	40	100
7	7	7	6	12	6	15			

T1, T2 ... – теми розділів.

За темами T 1, 2 розділу 1 студент отримує 7 балів за виконання практичної роботи 1.

За темами T 3, 4, 5 розділу 1 студент отримує 7 балів за виконання практичної роботи

2.

За темою T 6,7 розділу 1 студент отримує 7 балів за виконання практичної роботи 3.

За темами T 1, 2 розділу 2 студент отримує 6 балів за виконання практичної роботи 4.

За темами T 3, 4 розділу 2 студент отримує 12 балів за виконання практичних робіт 5 і

6.

За темами T 5, 6 розділу 2 студент отримує 6 балів за виконання практичної роботи 7.

Критерії оцінювання знань студентів за практичні роботи

Вимоги	Кількість балів
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Завдання відзначається повнотою виконання без допомоги викладача. ▪ Визначає рівень поінформованості, потрібний для прийняття рішень. Вибирає інформаційні джерела,. ▪ Робить висновки і приймає рішення у ситуації невизначеності. Володіє уміннями творчо-пошукової діяльності. 	6-7
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Завдання – повні, з деякими огріхами, виконані без допомоги викладача. ▪ Планує інформаційний пошук; володіє способами систематизації інформації; ▪ Робить висновки і приймає рішення у ситуації невизначеності. Володіє уміннями творчо-пошукової діяльності. 	5
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Завдання відзначається неповнотою виконання без допомоги викладача. ▪ Студент може зіставити, узагальнити, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях. 	3-4
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Завдання відзначається неповнотою виконання за консультацією викладача. ▪ Застосовує запропонований вчителем спосіб отримання інформації, має фрагментарні навички в роботі з підручником, науковими джерелами; ▪ Вибирає відомі способи дій для виконання фахових методичних завдань. 	2
Завдання відзначається фрагментарністю виконання за консультацією викладача або під його керівництвом.	1

Критерії оцінювання знань студентів за контрольну роботу

Вимоги	Кількість балів
Повнота виконання завдання повна, студент здатен формулювати закони та закономірності, структурувати судження, умовиводи, доводи, описи.	12-15
Повнота виконання завдання повна, студент здатен формулювати операції, правила, алгоритми, правила визначення понять.	10-11
Повнота виконання завдання елементарна, студент здатен вибирати відомі способи дій для виконання фахових завдань.	5-9
Повнота виконання завдання фрагментарна.	1-4

Критерії оцінювання екзаменаційних робіт студентів

Вимоги	Кількість балів
--------	-----------------

Показані всебічні систематичні знання та розуміння навчального матеріалу; безпомилково виконані завдання.	35-40
Показані повні знання навчального матеріалу; помилки, якщо вони є, не носять принципового характеру.	30-35
Показано повне знання необхідного навчального матеріалу, але допущені помилки.	20-30
Показано повне знання необхідного навчального матеріалу, але допущені суттєві помилки	10-20
Показано недосконале знання навчального матеріалу, допущені суттєві помилки.	5-10
Показано недосконале знання навчального матеріалу, допущені суттєві помилки, які носять принциповий характер; обсяг знань не дозволяє засвоїти предмет.	1-5

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Goldberg David E. Genetic algorithms in search, optimization, and machine learning / David E. Goldberg. – Addison-Wesley Publishing Co., 1989. – 432 p.
2. Practical Handbook of Genetic Algorithms / Ed. L. D. Chambers // Complex Coding Systems, CRC Press, 1998. – V. III.
3. Haupt R. L. Practical Genetic Algorithms / Randy L. Haupt, Sue Ellen Haupt. – Wiley-Interscience, 2004. – 288 p.
4. Кононюк А.Ю. Нейроні мережі і генетичні алгоритми / А.Ю. Кононюк. – К. : «Корнійчук», 2008. – 446 с.
5. Корнієнко В. І. Інтелектуальне моделювання нелінійних динамічних процесів у системах керування, кібербезпеки, телекомунікацій / В. І. Корнієнко, О. Ю. Гусєв, О. В. Герасіна. – Дніпро : НТУ «ДП», 2020. – 536 с.
6. Теорія хаосу в економіці: підруч. / О.І. Черняк, П.В. Захарченко, Т.С. Клебанова. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2014. – 244 с.
7. Трохимчук П. П. Нелінійні динамічні системи: підручник / П. П Трохимчук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 275 с.
8. Crownower R.M. Introduction to Fractals and Chaos / Richard M. Crownower. – Boston, London: Jones and Bartlett Publishers, 1995. – 352 p.
9. Celso G. Chaos, Strange Attractors and Fractal Basin Boundaries in Nonlinear Dynamics / G. Celso, E. Ott, J. A. Yorke // Science. – 1987. – Vol. 238, Issue 4827. – P. 632-638.

Допоміжна література

1. Koza John R. Genetic programming. On the programming of computers by means of natural selection / John R. Koza. – MIT Press, 1992.
2. Buontempo F. Genetic Algorithms and Machine Learning for programmers: Create AI Models and Evolve Solutions (Pragmatic Programmers) / Frances Buontempo. – Pragmatic Bookschelf, 2019. – 236 p.
3. Thompson J.M.T. Nonlinear dynamics and chaos / J.M.T. Thompson, H.B. Stewart. – N.Y.: Wiley, 2011. – 376 p.
4. Наконечний О. Г. Нелінійні задачі популяційної динаміки та їх застосування: монографія / О. Г. Наконечний, Ю. М. Шевчук. – К.: «Київський університет», 2020. – 187 с.
5. Aguirre J. Fractal structure in nonlinear dynamics / Jacobo Aguirre, Ricardo Viana, Miguel A. F. Sanjuan // Review of Modern Physics. – 2009. – Vol. 81 (1). – P. 333 – 386.
6. Булавін Л. А. Медична фізика: підручник. Т.1. Динамічні і статистичні моделі / Л. А. Булавін, Л. Г. Гречко, Л. Б. Лерман, А. В. Чалий. – К.: «Київський університет», 2010. – 600 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Nonlinear Dynamics & Chaos. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bOpxQ7hGpmM&list=PLUeHTafWecAUqSh3Gy0NNr7H3OsXoC-aK>.
2. Основи нелінійної динаміки. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Xt9q8eubGFM>.
3. Genetic Algorithms Explained By Example. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uQj5UNhCPuo>
4. Evolutionary Algorithms. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=L--IxUH4fac>.
5. Fractals are typically not self-similar. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gB9n2gHsHN4>.